

UDK:410 (07)

Akmal QODIROV,
Andijon davlat pedagogika instituti dotsenti
E-mail: Akmalkodirov7830@gmail.com

Andijon davlat pedagogika instituti, p.f.d.(DSc), dotsent D.M.Isroilova taqrizi ostida

REFLEKTIV KOMPETENSIYANING MOHIYATI VA TIL O'QITISHDAGI AHAMIYATI

Annotasiya

Maqolada refleksiv kompetensiyaning mohiyati va til o'qitishdagi ahamiyati haqida ko'plab olimlarning fikr va mulohazalari tahlil etilgan. Chet tilni o'qitishda bo'lajak nemis tili o'qituvchilarining refleksiv kompetensiyasini rivojlantirish zarurati ta'kidlanib, shu o'rinda kompetensiyaga alohida ahamiyat berilgan. Shuningdek, kompetensiya va kompetentlik tushunchasiga ham alohida ko'rib chiqilgan hamda tarkibiy qismlari tadqiq etilgan. Refleksiv kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirish muammolari o'rganilgan shuningdek, bir qator olimlarning refleksiv kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan ilmiy izlanishlari o'rganilgan. Zamonaviy sharoitda o'qituvchining "aks ettirish" qobiliyati ko'p jihatdan uning kasbiy pedagogik kompetensiyasini belgilab berishi va prinsiplari tahlilga tortilgan.

Kalit so'zlar: Refleksiya, refleksiv kompetensiya, kompetentlik, kommunikativ kompetensiya, sotsiologik kompetensiya, kasbiy kompetensiya pedagogik texnologiya.

СУЩНОСТЬ РЕФЛЕКТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКУ

Аннотация

В статье анализируются мнения и идеи многих ученых о сущности рефлексивной компетентности и ее значении в обучении языку. Подчеркивается необходимость развития рефлексивной компетентности будущих учителей немецкого языка при этом придается особое значение рефлексии при обучении иностранному языку. Также отдельно были рассмотрены понятия компетенция и компетентность и исследованы их составляющие. Изучены проблемы формирования и развития рефлексивной компетентности, а также научные исследования ряда ученых, направленные на развитие рефлексивной компетентности. Проанализированы принципы развития рефлексивной компетенции в современных условиях, где способность учителя «размышлять» во многом определяет его профессиональную педагогическую компетентность.

Ключевые слова: Рефлексия, рефлексивная компетенция, компетентность, коммуникативная компетентность, социолингвистическая компетентность, профессиональная компетенция, педагогические технологии.

THE ESSENCE OF REFLECTIVE COMPETENCE AND ITS IMPORTANCE IN LANGUAGE TEACHING

Annotation

The article analyzes the opinions and ideas of many scientists about the essence of reflective competence and its importance in language teaching. The need to develop the reflective competence of future German language teachers is emphasized, while special importance is attached to reflection when teaching a foreign language. The concepts of competence and competency were also examined separately and their components were examined. The problems of the formation and development of reflexive competence have been studied, as well as scientific research by a number of scientists aimed at the development of reflexive competence. The principles of development of reflective competence in modern conditions are analyzed, where the teacher's ability to "reflect" largely determines his professional pedagogical competence.

Key words: Reflection, reflective competence, communicative competence, linguistic competence, sociolinguistic competence, professional competence, pedagogical technology.

Kirish. Zamonaviy ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuv eng asosiy omillardan biri hisoblanadi. Hozirgi kunda chet tillarni o'qitishni zamon talabidan kelib chiqqan holda tashkil etish metodik izlanishlarni taqazo etmoqda. Bu esa, chet tillarni o'qitishning nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga oid zamonaviy metodlarining yuzaga kelishiga sabab bo'ldi. Chet til o'qitishda zamonaviy metodlarni mohiyatini tushunish va zamon talabiga javob bera olish darajasi va chet til o'qitilayotgan o'quv maskani oldiga qo'yilgan maqsadni amalga oshirishiga qay darajada yordam bera olish nuqtai – nazaridan tahlil qilishni talab etmoqda. Chet tilni o'qitishda bo'lajak nemis tili o'qituvchilarining refleksiv kompetensiyasini rivojlantirishni ahamiyati kattadir.

Ushbu maqolamizda biz refleksiv kompetensiyaning mohiyati va til o'qitishdagi ahamiyatiga alohida e'tiborimizni qaratmoqchimiz. Ko'plab olimlarning fikriga ko'ra kompetensiyani tarkibiga quyidagilar kiradi:

Lingvistik (lingvistik) komponent - so'zlovchining o'ziga o'rgatilgan qoidalar asosida grammatik iboralar zanjirini yaratish qobiliyati.

Chet til kommunikativ kompetensiyasining ijtimoiy-madaniy komponenti bo'lgan ijtimoiy-madaniy kontekst, ushbu muhitning til shakllarini tanlashga ta'siri haqidagi bilimlarni o'z ichiga oladi.

Refleksiv komponentda jamiyat a'zosi ta'lim vazifalarini bajarish bilan birga amalga oshiriladi.

Kompetensiyaga asoslangan ta'lim, birinchi navbatda, talabalarni hayotga tayyorlashni, ta'lim tizimiga xos bo'lgan asosiy kompetensiyalarni amaliyotda qo'llash imkoniyatlarini o'z ichiga oladi. Ta'limning bunday yo'naltirilganligi bo'lajak o'qituvchining kasbiy fazilatlariga ega bolish darajasiga yangi talablar qo'yadi. Shuningdek, ta'limni modernizatsiya qilish sharoitida kasbiy kompetensiya bo'lajak o'qituvchini ish faoliyatiga tayyorlash ta'lim sifatining ajralmas qismidir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili.

Izlanishlarimiz jarayonida bir qator olimlarning ishlari ko'rib chiqildi. Masalan, N.I.Xalilova refleksiv texnologiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etishning psixologik jihatlarini yuzasidan shug'ullangan bo'lsa, N.K.Suleymanova videokontent bo'yicha bo'lajak nemis tili o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha ilmiy ishlar olib borgan. S.A.Ziyaevani oliy ta'lim muassasalari talabalarini nemis tili o'qitishda sosiolingvistik kompetensiyasini shakllantirish bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlarini olib borgan. A.P.Gureeva o'qituvchining kasbiy faoliyatini shakllantirishda refleksiyani o'rni va ahamiyatiga alohida to'htalib o'tgan bo'lsa, I.A. Mushkin o'qituvchining kasbiy mahoratini oshirishda va til o'qitishda refleksiv kompetensiyani shakllanganligi muhimligini aytib o'tgan. T.V. Belozertseva maktab o'quvchilarining refleksiv kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik texnologiyasini ishlab chiqqan bo'lsa, O.Yu. Shavrina bo'lajak o'qituvchini tayyorlashda refleksiyani pedagogik mahoratni rivojlantirishdagi o'rni tadqiq etgan. Biroq, bo'lajak til o'qituvchilarining refleksiv kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha maxsus tadqiqotlar etarlicha ishlab chiqilmagan. Filologik OTMlarning o'quv dasturlari tahlili shuni ko'rsatdiki, bo'lajak til o'qituvchilarining refleksiv kompetensiyasini shakllantirishga doir ma'lumotlar to'liq ta'minlanmagan.

Tadqiqot metodologiyasi. O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi turli xil tarkibiy qismlarni, shu jumladan refleksivlikni o'z ichiga oladi. Shubhasiz, zamonaviy sharoitda o'qituvchining "aks ettirish" qobiliyati ko'p jihatdan uning kasbiy pedagogik kompetensiyasini belgilaydi.

Refleksiya (lot. reflexio - orqaga qaytish) sub'ekt e'tiborini o'ziga va uning ongiga, xususan, o'z faoliyati mahsullariga jalb qilish, shuningdek, ularni qayta o'ylashdir. Oddiy so'zlar bilan aytganda, aks ettirish - bu odamga diqqatni va o'z fikrlarini o'z ichiga jamlashga imkon beradigan mahorat: harakatlarni baholash, qaror qabul qilish, shuningdek, uning his-tuyg'ularini, qadriyatlarini tushunish va hokazo. Per Teilhard de Shardenning fikricha, fikrlash insonni hayvonlardan ajratib turadigan narsadir, uning yordamida sub'ekt nafaqat nimanidir bilishi, balki uning bilimlari haqida ham bilishi mumkin.

Fikrlashning ma'lum bir sinonimi - o'z "men" kabi ibora bo'lishi mumkin. Ya'ni, inson an'anaviy axloq qoidalariga rioya qilish nuqtai nazaridan o'zini qobiliyatiga ega bo'lganda boshqalar bilan tushunish va solishtirishdir. Shunday qilib, aks ettiruvchi shaxs o'zini yon tomondan hech qanday noto'g'ri qarashga qodir emas.

Mulohaza - bu fikrlash va tahlil qilish qobiliyatini anglatadi, buning natijasida odam o'z xatolarining sabablarini va ularni bartaraf etish yo'llarini topadi. Shuni ta'kidlash kerakki, bu holatda odam oqilona fikr yuritadi, vaziyatni ehtiyotkorlik bilan baholaydi va taxminlar yoki xayollarga murojaat qilmaydi.

Aksincha, fikrlash darajasi past bo'lgan inson har kuni bir xil xatolarga yo'l qo'yadi, bundan o'zi ham azob chekadi. U muvaffaqiyatga erisha olmaydi, chunki uning mulohazalari noxolis, bo'rtirilgan yoki haqiqatdan uzoqlashgan bo'ladi.

Refleksiya turli sohalarida amalga oshiriladi: falsafa, psixologiya, jamiyat, fan va boshqalar. Bugungi kunda aks ettirishning quyidagi shakllari mavjud.

vaziyatli - hozirgi vaqtda sodir bo'layotgan voqealarni tahlil qilish;

retrospektiv - o'tgan tajribani baholash;

Bugungi kunga qadar bir qator pedagogik tadqiqotlar olib borilib, ularda ta'lim sohasidagi mutaxassislarining refleksiv kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirish muammolari o'rganilmoqda. Jumladan bir qator olimlar

refleksiv kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan ilmiy izlanishlar olib bormoqdalar.

Tahlil va natijalar. Ko'plab olimlar refleksiv qobiliyatlarni insonning o'zini anglash, o'zini baholash, o'z motivlari, harakatlari va faoliyatni tahlil qilish, ularni umuminsoniy qadriyatlar bilan, shuningdek, boshqa odamlarning motivlari, harakatlari va xatti-harakatlari bilan bog'lash qobiliyati deb ta'riflaydilar. Pedagogik mulohaza - bu o'qituvchining o'z ta'lim va pedagogik faoliyatiga nisbatan tashqi kuzatuvchi pozitsiyasini egallash, uni va o'zini unda qayta ko'rib chiqish, yanada samarali kasbiy faoliyatni tashkil etish va unda o'zini tutishning adekvat usulini topish qobiliyatidir. Pedagogik refleksiyaga ega bo'lgan talabalar pedagogik ta'lim muassasasida o'qish bosqichida ham, keyingi kasbiy pedagogik faoliyatida ham tipologik deformatsiyalarga kamroq moyil bo'ladilar.

Olimlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatdiki, pedagogik muammolarni hal qilish usullari bilan, asosan, ularning echimi o'z faoliyatini refleksiv tushunishga asoslanganligi bilan bevosita belgilanadi. Pedagogik refleksiya o'qituvchining kasbiy faoliyatida tayanch komponent hisoblanadi. Pedagogik shart-sharoitlar o'quv jarayonini optimallashtirish va faollashtirishning asosi, o'qituvchi va talabalarning yanada samarali faoliyati uchun ichki harakatlantiruvchi kuchdir. Refleksiv kompetensiyani tarkibiy qismini aniqlash bizga refleksiv kompetensiya komponentlarini samarali shakllantirishga yordam beradigan pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash, ilmiy asoslash va amaliyotga tatbiq etish imkonini berdi. Asosiy shart sifatida o'zimiz tomonidan ishlab chiqilgan "Pedagogik mulohaza" ixtisoslashtirilgan kursini OTMlarning o'quv jarayoniga integratsiyalashuvini alohida ta'kidlaymiz. Maxsus kurs doirasida talabalarning introspektiyaga, o'z-o'zini bilishga, o'zini va boshqalarni tushunishga, umuman, o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojini oshirish uchun yo'naltirilishdir. O'qituvchi va talabaning o'zaro hamkorligi o'quvchiga yo'naltirilgan yondashuvga, o'quv jarayonining barcha sub'ektlari faoliyatiga asoslanadi, bunda talaba o'zining haqiqiy ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda, o'zini o'zi rivojlantirish yo'nalishini va usullarini ishlab chiqadi va amalga oshiradi. Intensiv yondashuv nuqtai nazaridan, birinchi navbatda, bu jarayonda alohida ilmiy fanlarning imkoniyatlari, o'qituvchining o'z faoliyati, nafaqat ixtisoslashtirilgan kurs doirasida, balki refleksiv kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan texnologiyalarga bo'lgan talab masalalari ham e'tiborga loyiqdir.

Xulosa va takliflar. Demak, refleksiya murakkab ko'p qirrali hodisa bo'lib, u psixologiya va pedagogikada asosan o'z-o'zini rivojlantirishning zarur sharti, mexanizmi, asosi va vositasi sifatida tushuniladi.

Bo'lajak nemis tili o'qituvchilarining refleksiv kompetensiyasini rivojlantirishda quyidagilardan foydalanish maqsadga muvofiqdir:

Lingvistik kompetensiya tarkibidagi nutqiy kompetensiya - tinglab tushunish nutq faoliyati turi bo'yicha darsga oid ko'rsatmalar va o'qituvchi nutqi, hikoyalar, ma'lumotlari, e'lonlar, TV va radio dasturlar, o'rganilayotgan til sohibining tasmasiga yozilgan nutqi (qo'shiqlar, she'rlar, dialoglar va boshqalar). Rivojlantiriladigan bilim, ko'nikma va malakalar: asosiy mazmunini tushunish uchun tinglash; to'liq batafsil tushunish uchun tinglash; muayyan masalalar yoki ma'lumotlar uchun tinglash.

Gapirish nutq faoliyati turi bo'yicha dialogik va monologik nutqqa oid quyidagi malakalar o'zlashtiriladi. Dialogik nutq: rasmiy va norasmiy salomlashish, o'zini tanishtirish, rozi bo'lish va rad etish, gapni takrorlash va aniqlashtirishni iltimos qilish, ma'lumot olish va berish, tabriklash, taklif etish va taklifni qabul qilish, rad etish. Monolog nutq: voqea yoki tajribani sodda bayon qilish, qisqa

hikoyani gapirib berish, yoshiga mos mavzuda sodda va qisqa taqdimot qilish, o'rganilayotgan chet tili materiali asosida qisqa hisobot berish.

O'qish nutq faoliyati turida, tanishuv o'qish, ko'z yugurtirib o'qish va

sinchiklab o'qish, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish; xat-xabar, yozishmalar va elektron pochta o'qish; maxsus materiallarni o'zida aks ettirgan autentik matnlarni o'qish; maxsus so'z va terminlarga ega matnlarni,

ilmiy va kasbga oid adabiyotlarni, elektron manbalar va matbuot materiallarini o'qish.

Yozuv bo'yicha turli yozishmalar, xat-xabarlar va maxsus dokladlar (eslatma CV vahokazo) yozish; esse, bayon, rezyume, tadqiqot ishi (maqolalar, bitiruv malakaviy ishlar) yozish; shaxsiy xatlar (qisqa xabarlar, tabrikalar, eslatmalar, xatlar va hokazolar)ni yozish, sodda anketalarni shaxsiy ma'lumot bilan to'ldirish kabilar xususida yozuv malakasi shakllantiriladi.

ADABIYOTLAR

1. Халилова Н.И. Рефлексив технологияларни таълим жараёнига татбиқ этишнинг психологик жиҳатлари. Илмий мақоласи.; Змонвий таълим журнали, 2018 йил, 17-21 бетлар.
2. Сулейманова Н.К. Видеоконтент орқали бўлажак немис тили ўқитувчисининг касбий компетенциясини шакллантириш. Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. Тошкент, 2020. Б-29.;
3. Зияева С.А. Лингвистик олий таълим муассасалари талабаларини немис тилида ўқитишда социолингвистик компетенциясини такомиллаштириш. Педагогика фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати. Тошкент, 2020. Б-72.
4. З.Ирина. Рефлексия в обучении иностранных языков студентов высших учебных заведений.
5. Шустова И.Ю. Рефлексивная компетентность – основа профессиональной деятельности педагога нового типа. Институт стратегии и теории образования РАО г. Москва, Россия. Гуманитарные науки и образование. – 2013. – №3 (15).-С.350-355.;
6. Кушеверская Ю.В. Формирование рефлексивной компетентности студентов в образовательном процессе педагогического колледжа. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Петрозаводск, 2007С.23.;
8. Кнодель Л.В. Компетенция и компетентность в сфере обучения иностранным языкам. Монография. Киев, 2019. С.297.;
9. Anne-Sophie Waag Erfassung und Förderung der Theorie-Praxis-Reflexionskompetenz bei Studierenden des Lehramts. Universität Mannheim, 2021 S 95.;
10. Laura Wilhelmer Reflexionskompetenz als Charakteristikum professioneller erwachsenenpädagogischer Arbeit. Graz, 2018. S.124
11. Artmann Herzmman, Hoffmann, Proske. Wissen über Unterricht-zur Reflexionskompetenz von Studierenden in der ersten Phase der Lehrerbildung. In A.Gehrmann, B.Kranz, S.Pelzmann, A.Reinartz (Hrsg.), Formation und Tranzformation der Lehrerbildung. Entwicklungstrends und Forschungsbefunde. (S.134-150).